

GOSTOVANJE POZORIŠTA NARODNOG OSLOBOĐENJA HERCEGOVINE U DUBROVNIKU 1945. GODINE

Zehra Kreho

U svom radu »Pozorište narodnog oslobođenja Hercegovine« u knjizi »Hercegovina u NOB-u« dr Vlado Vidović daje naznake o načinu nastajanja te jedinstvene teatarske grupacije: »... Na inicijativu Politodjela divizije pozorište (Pozorište Narodnog oslobođenja Hercegovine, primjedba Z. K.) je formirano maja 1944. godine. U njega su ušli najbolji kulturni radnici iz vojnih jedinica, gdje je i prije toga bio vrlo intenzivan kulturno-prosvjetni rad. Osnovu i jezgro pozorišta, prema tome, činili su stariji borci, a novopridošli iz okupiranih teritorija (oslobođenih gradova) su ga popunjavali i proširivali...« Vidović konstatuje već u ovom citatu način popunjavanja ove teatarske formacije. No, već tu je dan korijen nastajanja, rada i rasta ove vrste pozorišta kod nas uopšte.

Stvaranje novih i većih vojnih jedinica početkom 1944. godine, što je išlo uporedo sa uvećanjem prostora slobodne teritorije, postepeno su nastajali uslovi da se u okviru Dvadeset i devete divizije formira Pozorište narodnog oslobođenja Hercegovine. Golemi dio ovog ratno-umjetničkog korpusa činili su članovi kompletnih vojnih orkestara (tada ih uobičajeno nazivaju *vojne muzike*), što su prebjegli iz okupiranih gradova Mostara i Dubrovnika, te glumci, pjevači i prosvjetari, kojima su slobodarske težnje i patriotizam bili ispred udobnog i lagodnog statusa, što im je nuđen ako bi prihvatili »paktni« odnos sa okupatorom.

Potreba agitacije na oslobođenom teritoriju, ali i pojačana prosvjetna djelatnost među širokim narodnim masama, želja za jačanjem uticaja narodnooslobodilačkih odbora, intencije na zbližavanju i zajedništvu naroda i njegove armije učinili su da repertoar ovog ratnog teatra bude formiran od prilike do prilike, od mjesta do mjesta gdje treba održavati određenu predstavu.

Konfesionalna i nacionalna struktura pučanstva na teritoriju gdje se održava predstava mijenjala je osnovni skelet pa i dramaturšku osnovu programa. Korištena su, prevashodno, iskustva dotad održanih predstava po brigadama (X, XI, XII, XIII i XIV), da bi metamorfoza bila vršena za valer potreba i afiniteta dotičnog pučanstva. Tako se analizom repertoara dolazi do jasnog zaključka da isti program nije izveden u Gacku, Mostaru ili Dubrovniku. Jedina konstantna repertoarska jedinica koja je bila izvođena u svim prilikama bio je Marš XXIX divizije, već dobro poznat motiv u našoj ratno-glazbenoj tradiciji. Svim izvođenjima dirigovao je autor Dinko Fio, inače profesionalni dirigent. Repertoarska struktura ipak je bila limitirana i mogućnostima izvođača, te literaturom koja im je stajala na raspolaganju. Osim već poznatih poetskih i dramskih cjelina, kakve su bile one Kulenovićeve ili Nušićeve, Pozorište narodnog oslobođenja Hercegovine imalo je i neke originalne tekstove, što su stvoreni od strane članova ovog teatra. Takav je napr. bio i skeč-igrokaz »Đuka i Đuro«, čiji je autor bio Vlado Vidović. Specifičnost scenskih nastojanja ovog teatra bili su prikazi pozorišnih poetskih cjelina. Nešto više riječi zaslužiće u ovom radu inscenacija Kulenovićeve poeme »Stojanka majka Knežopoljka«.

Osobiti kvalitet repertoarskog odbira činio je muzički teatar. Jednom prilikom govoreći članovima Pozorišta narodnog oslobođenja Hercegovine narodni heroj Vlado Šegrt ističe: »... Vaš glas je drugovi borci, Vaša puška!«, da bi prilikom oslobođenja Trebinja istakao da je Pozorište narodnog oslobođenja Hercegovine »dalo više nego jedna brigada«. Članovi ansambla Pozorišta narodnog oslobođenja Hercegovine bili su i *Ana Glavinović*, predratna profesionalna glumica, profesionalni muzičar *Dino Sagrestano*, danas poznati violinist, dirigent i redovni profesor Muzičke akademije u Sarajevu, dr Vlado Vidović, do izbivanja revolucije profesor Državne gimnazije na Cetinju, zatim dubrovački muzičari Jakov i Stipo Maslač, etc. etc. Neki istaknuti amateri iz Mostara, kao *Emo Šapuh-Mrgan* i *Hatidža Čerić* dali su i tokom rada ovog teatra značajan doprinos, a poslije oslobođenja zemlje Hatidža Čerić će na-

primjer, biti jedan od stubova tehničke službe mostarskog Narodnog pozorišta, a također i istaknuta glumica amater Dramske sekcije, odnosno Amaterskog pozorišta kulturno-umjetničkog društva »Abrašević« iz Mostara. U toku rata osobito draguljan repertoarski punkt činili su pjevački istupi talentovane solistkinje *Ane Gojer*, u interpretaciji horskih pjesama i ostale muzičke literature.

Što se ostalih karakteristika repertoara tiče, treba izdvojiti i potencirati složene scenske interpretacije i preradbe poetskih cjelina *Ane Glavinović*, koja je imala osobitog smisla za formiranje jedinstvenih igrokaznih slika. Moglo bi se sa sigurnošću utvrditi da su njene realizacije imale punoću pozorišnog doživljaja. U interpretaciji Cankarevog »Sluge Jerneja i njegovog prava«, a prema riječima Eme Šapuh-Mrgan rijedak uspjeh imala je glumačka artikulacija Milenka Vukovića (»... To je bila potresna glumačka kreacija, kojoj nije nedostajalo profesionalnosti, koja je bila data u jedom rijetkom zanosu...«) Neki uspjeliji komadi kao npr. Nušićev »Analfabeta« ponavljani su dva puta u cijelosti na pojedinim nastupima npr. u Gacku i Dubrovniku.

Sam nastup u gradu Dubrovniku uslijedio je pošto su jedinice Narodnooslobodilačke vojske oslobodile grad. Borci, članovi Pozorišta narodnog oslobođenja Hercegovine nisu očekivali da će naići na takav primjer i izuzetno pompezan doček, koji im je priređen. I da ne zaboravimo odmah napominjemo jedan tehnički detalj, koji je to samo na prvi pogled: uvijek je program PNOH-a igran u dekoru koji su činila šatorska krila, ćebad, poneki narodni ćilim ili lijepo izvezene prostirke. Međutim, ovaj put članovi PNOH-a bili su ugodno iznenađeni bogatim scenografsko-kostimografskim fundusom matičnog Dubrovačkog kazališta. Sačuvana tehnička baza ovog teatra na trenutak je iznenadila članove pozorišta, ali oni će se brzo snaći i Vlado Vidović će odabrati prigodne kulise, te će biti formiran odgovarajući scenski okvir za svaki dio programa. Za igrokaz Kulenovićeve »Stojanke majke Knežopoljke«, što se može smatrati anticipacijom poslijeratnih pa i savremenih scenskih postavki poetskog teatra, građenog između ostalog i na predlošcima kakav je i Kulenovićeve poema, iskorišten je u potpunosti postojeći scenografski arsenal dubrovačkog kazališta.

Pošto su programi obično izvođeni na otvorenom, trebalo je izvršiti tonska prilagođenja za zatvoreni prostor Dubrovačkog kazališta. Inače, potrebno je odmah naglasiti da su u Dubrovniku izvedena tri kompletna programa. Dvorana kazališta bila je ispunjena do posljednjeg mjesta.

Prije početka izvedbe glumce i pjevače, te prisutne građane *uvodničar* je podsjetio na preživjele ratne strahove najavljujući PNOH i njegov program.

Potom je otpočeo program tradicionalnim izvođenjem Marša XXIX hercegovačke divizije. Sadržina marša u kojem se pominju sve tri nacije što su nastanjene u gradu podno Srđa oduševila je okupljeno građanstvo pa je marš izveden čak tri puta uz burno odobravanje gledališta. Potom je izvedena neka vrsta scenske adaptacije Kulenovićeve (već nekoliko puta pomenute) »Stojanke majke Knežopoljke«. Obraćanje majke Stojanke grobovima triju sinova Srđana, Mrđana i Mladana, pratio je iza kulisa cjelokupni hor članova PNOH-a. Naslovnu partiju majke Stojanke govorila je Ana Glavinović. Njenu potresnu glumačku interpretaciju gledalište je lijepo primilo, a posebno što je Ana Glavinović Dubročanka koju je publika odranije poznavala. Izmamila je najviše aplauza na sve tri predstave, a ovaj dio programa postao je predmet prepričavanja gledalaca.

Skeč »Đuka i Đuro« autora Vlade Vidovića bio je programatskog karaktera. Radnja se odigrava na jednoj livadi, gdje Đuro sjedi i svira na fruli. Za to vrijeme *ex offo* izvedeno je onomatopejično odobravanje cjelokupnog hora. Jednim »dijagonalnim« mizanscenom iz suprotnog ugla scene ulazi Đuka. Skeč je inače napisan primjenom najjednostavnijih stihova i banalnih poređenja, kao napr.

... *Zdravo Đuko sokolovo oko,
zdravo Đuko rumena jabuko.*

U daljnjem dijalogu njih dvoje raspravljaju o tome kako se osniva omladinska brigada i kako će zahvaljujući njoj biti sve njive poorane i uređene, sve krave pomužene itd., itd. U trenutku dok dvoje mladih govore o budućem svijetu nailaze četnici, koji napadaju selo. Njihov dolazak naši junaci popraćaju podsmješljivim stihovima:

... *Eno Đuko glavonja,
Gadnih vjetrogonja.*

Upravo tada nailazi jedan omladinski odred koji istjeruje četnike iz sela. Na ovo se nadovezuje opšte veselje svih prisutnih boraca zbog pobjede nad neprijateljem, a to je ujedno i prelaz na pjesmu »Velika moja zemljo« koja je izvedena višeglasno, gdje je hor bio prekidan stilom klasičnog recitativa. Cijela dvorana prihvatila je ovu pjesmu i

ona je često bila prekidana upadicama odobravanja, a kraj pjesme publika je dočekala na nogama i ispratila interpretatore sa scene burnim klicanjem.

Izvođenje pjesme »Puško moja vjerni družo« »opredmećeno« je, odnosno, stihove su borci ilustrirali pantomimski, ali i kroz igru boraca sa određenim oružjima (puška, puškomitraljez, nož...), a potom su izvedeni odlomci iz Nušićevog »Analfabete« u interpretaciji u kojoj su se posebno isticali Ema Šapuh-Mrgan i Mišo Zuanić.

Poslije pjesme »Zoja Kosmodejanskaja« koju su ekspresivno izveli Ana Gojer, Ema Šapuh-Mrgan i Šukrija Vranić ponovo je izvedeno nekoliko recitacija, a uz zvuke Marša XXIX hercegovačke divizije završen je nastup u dubrovačkom Gradskom kazalištu. Nakon izvedbe koju je dubrovačko stanovništvo popratilo manjrom tradicionalne teatarske publike (u publici su primijećene duge toalete i smokinzi).

I jedan detalj koji dominira u živom sjećanju člana PNOH-a Eme Šapuh-Mrgan: da je u Dubrovniku za razliku od drugih mjesta u kojima je PNOH gostovao publiku činilo više civilnog stanovništva, dok je u drugim prilikama ipak bilo više vojnika nego civila. Međutim, reakcije publike bile su identične. I ovdje je kao i prilikom izvođenja programa na nekoj prostranijoj ledini gledalac imao simpatija za određene pozitivne strane u ovom programu i određene junake primali su sa ushitom.

Scenografske promjene između pojedinih blokova vršene su izmjenom elemenata, koji su pronađeni u fundusu Kazališta. Vremenski prostor za vrijeme izmjene ispunjavan je potpurijem partizanskih pjesama, koje su naizmjenično izvođene horski, uz instrumentalnu pratnju i samo instrumentalno. Vlado Vidović imao je neku vrstu konferanse, gdje je između pojedinih scena, a prije početka programa izvlačio edukativnu pouku i govorio o onome što će slijedećeg trenutka na sceni biti prikazano.

Do tog nastupa u dubrovačkom Gradskom kazalištu članovi PNOH-a nisu koristili šminku, ali ovaj put je profesionalni šminker toga teatra uradio karakterne maske. Garderoba je korištena također iz fundusa teatra, osim kada su bile potrebne uniforme, koje su članovi PNOH-a imali.

Predstave ovog jedinstvenog pozorišta u Hercegovini završavale su, kao i u slučaju ostalih sličnih jugoslovenskih partizanskih teataru oba-

veznim kozaračkim kolom, međutim ovaj put ono je izostalo iz sasvim razumljivih razloga, jer su sjedišta bila fiksirana. Zato je oduševljena masa sačekala borbe - glumce na Stradunu i spontano veselje nije izostalo.

Članovi Pozorišta narodnog oslobođenja Hercegovine izveli su su-tradan i predstavu Nušićevog »Sumnjivog lica«, a potom su posjetili hotel »Imperijal«. Pojedine tačke programa, koji je izveden u Gradskom kazalištu, prikazane su za ranjenike koji su bili smješteni u ovom dubrovačkom hotelu. Ovdje se radilo o ranjenicima XVIII korpusa. Njima su izveli i kolaž »Crnac« koji je bio na programu treće i posljednje večere na gostovanju PNOH-a u Dubrovačkom gradskom kazalištu. Čudna sadržina »Crnca« (razgovor nagaravljenog plavokosog muzičara Dinka i neke nevidljive osobe, koji bi u čudnom spletu) pošto je »Crnac« »sletio« padobranom!??, pričali su duhovite priče o Hitleru, Draži i poglavniku.

Vrijedi ovom prilikom zabilježiti da je u toku gostovanja PNOH-a u Dubrovačkom gradskom kazalištu, priređena u foajeu Kazališta izložba političkih karikatura i slika koje su za motive imali prizore iz NOB-a.

Ovo gostovanje Pozorišta narodnog oslobođenja Hercegovine u Dubrovniku, imalo je itekakvog značaja jer su već istog jutra, po održavanju programa, mjesnim vlastima stigle prijave niza mladih ljudi koji su željeli da se pridruže hercegovačkim partizanskim jedinicama. Dr Vlado Vidović ističe još jedan moment, ne manje značajan za ovaj umjetnički poduhvat.

»... Poslije oslobođenja Dubrovnika pozorište se kompletiralo narodnim nošnjama. To je omogućilo njegovim članovima da, pored ostalog, sa uspjehom izvedu uz pjesmu i muziku Brankovo »Kolo«, da guslar Vidak Vučković u bogatoj odori pjeva pjesme o starcu Vujadinu, Vukotinu »Zakletvu« iz »Gorskog vijenca« ili svoje pjesme o borbama naše divizije...«.

Ovo pozorište, koje je okupilo niz značajnih stvaralaca na teritoriji Hercegovine, dijela Crne Gore i Dalmacije, nakon gostovanja u Dubrovniku ne samo da je proširilo slavu i lijepe glasove o hercegovačkim borcima i njihovim jedinicama, već je ojačao za nekolicinu talentovanih glumaca i muzičara napustilo grad podno Srđa.

IZVORI: Hercegovina u NOB-u, Vojno delo 1964.

Arhiv grada Dubrovnika.

Arhiv KUD-a »Abrašević« iz Mostara.

Uspomene Eme Šapuh-Mrgan.